

Communicaziun

Durant plirs tschientaners eran las brevs che vegnivan transportadas da curriers ils sulets meds da communicaziun sur grondas distanzas. Ils svilups tecnologics dapi la mitad dal 19. tschientaner han collià adina dapli gruppas da la populaziun ina cun l'otra. Grazia a la communicaziun digitala moderna dal 21. tschientaner èsi daventà pussaivel da barattar novitads da tut temp e dapertut.

En il decurs dal temp medieval e dal temp nov tempriv è la communicaziun daventada pli e pli impurtanta, en spezial cun las pretensiuns creschentas dal commerzi a distanza. Sur ils pass grischuns è documentà durant il 15. tschientaner in transport regular da brevs tras emploiads da l'uschenumnada «Ravensburger Gesellschaft». Ultra da quai operavan mintgatant servetschs da currier dals commerziants da citads talianas en las regiuns alpinas.

A partir dal 1507 cumpara Hieronymus Oeler da Lindau, da 1497–1500 anc giarsun da la Ravensburger Gesellschaft, l'emprima giada en las funtaunas sco organisatur d'in manaschi da currier regular tranter Lindau e Milaun.¹ Quest manaschi da currier, designà en las funtaunas sco Compagnia e pratigà dapi la mitad dal 17. tschientaner essenzialmain da curriers dal Vorarlberg da Fussach al Lai da Constanza, è restà privat fin 1826. **41.08** La constituziun politica dal Grischun d'avant 1800 cun sia ferma autonomia da las vischnancas e cun las Trais Lias s'opponiva tant ad ina instituziun postala exteriura sco perfin er ad ina tala interna. Betg il davos er perquai ch'el vegniva finanzià da vart tudestga e taliana era il manaschi da currier tranter Lindau e Milaun però per il Grischun in'alternativa atractiva ad in servetsch postal organisà da las autoritads.² **41.01, 41.09**

Ultra dal manaschi da currier regular tranter Lindau e Milaun sco ruta da communicaziun principala devi durant il 16. tschientaner ina ruta da posta da Tirano sur San Murezzan e Lantsch fin a Cuira. Per il 17. tschientaner è documentada er ina ruta da Nauders a Chiavenna. En las funtaunas contemporanas vegnan tuttas duas rutas descrittas sco pauc frequentadas. Da pli grond'impurtanza era la lingia da currier tranter Turitg e Cuira, ch'è attestà dapi ils onns 1650. Las mastergnanzas da Cuira avevan er anc agens servetschs da currier.³ Plinavant existiva in dumber nunenconuschent d'instituziuns postalas en singulas vischnancas e valladas. Ultra da quai devi ina correspundenza irregulera da brevs che vegnivan transportadas da persunas privatas. Ustarias ed albierts surpigliavan per regla la funcziun d'uffizis postals, er per ils servetschs da currier regulars. Vers la fin dal 18. tschientaner è documentada en las funtaunas las lingias da currier marcadas en vis. **41.02** Ellas tuttas eran lingias privatas.⁴

Plaunsieu, accompagnà da bleras sconfittas, dentant la finala cun success, vegn la posta chantunala rinforzada sco instituziun statala en il rom da la reordinaziun politica durant l'emprima mitad dal 19. tschientaner. L'onn 1813 è vegnì avert l'emprim uffizi da la posta chantunala dal Grischun en l'albiert «Zum Rothen Löwen» a Cuira.⁵ **41.07** Sia incumbensa era da transportar brevs, pachets e daners, il transport da persunas surpigliavan interprendiders privats. A partir dal 1824 è la spediziun da brevs, pachets e daners ed il transport da persunas vegnids reunids e per part manads da l'interpresa Tschanner & Dalp, pli tard da la posta chantunala. Quella administrava las rutas inditgadas en **41.03**, fin ch'ìls servetschs postals èn vegnids delegads 1848 a la Confederaziun.⁶

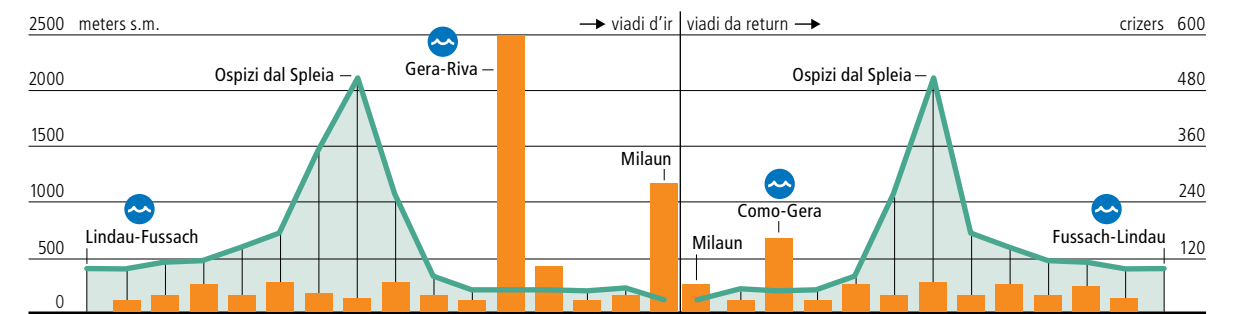

41.08
La famiglia da curriers Spehler da Fussach dominava il servetsch da currier tranter Lindau e Milaun dapi il 16. tsch. J.W. Goethe è viagià 1788 cun Leonhard Spehler (1752–1817) nà da l'Italia sur il Pass dal Spleia.

41.09
Chavaltgada da posta Lindau–Milaun fin il onn 1821, fotografia d'in cortegi, ca. 1900–1920.

41.01 Profil d'autezza e cunts dal currier per Lindau–Milaun ed enavos, 1652

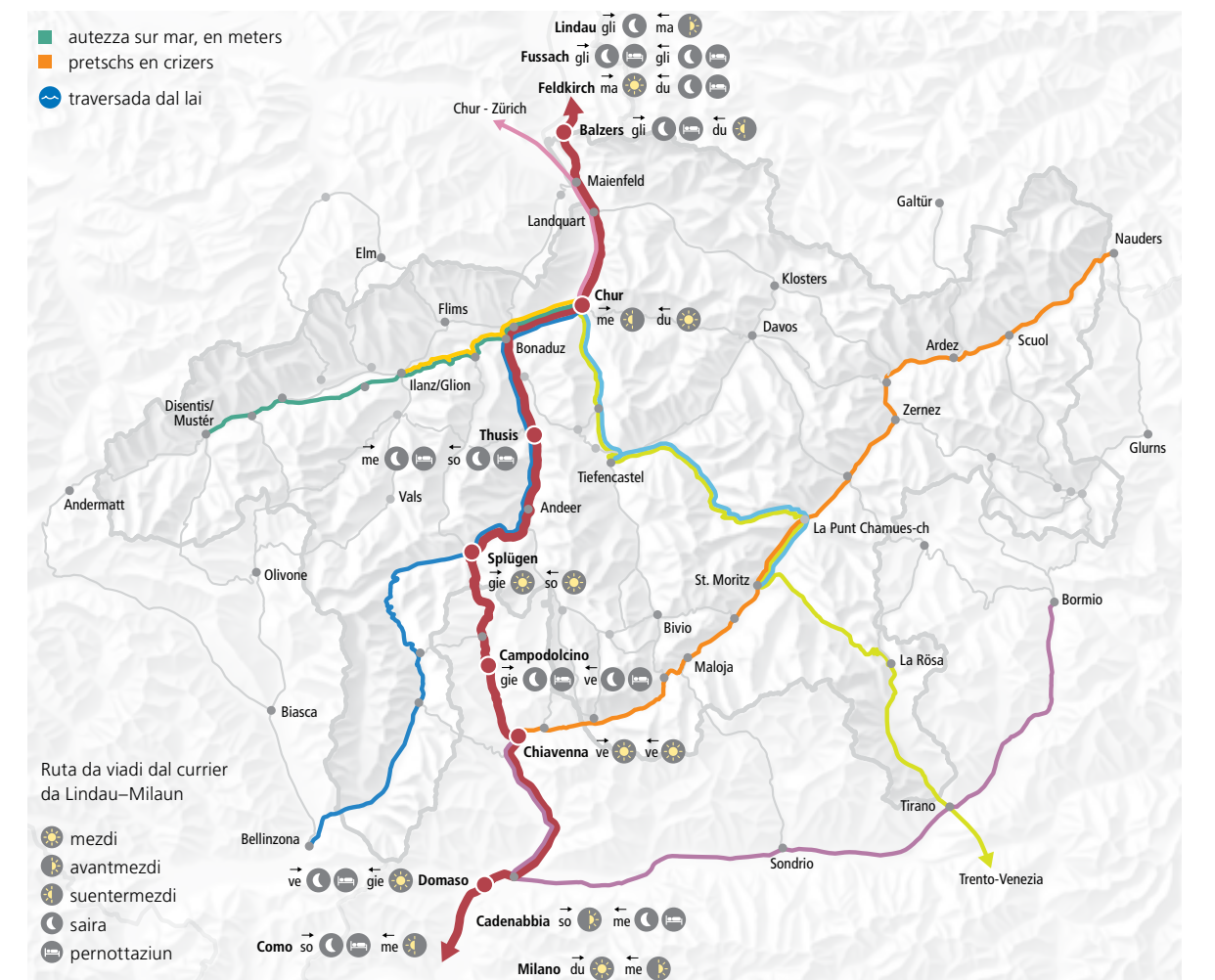
In profil traversal simplifigà da las Alps da Lindau a Milaun per lung da la ruta dal currier 1652. La cumparegliaziun dals cunts sin ils trajects da via cun las difficultads topograficas mussa las cundiziuns per il currier. Il profil d'autezza mussa las prestaziuns dal sistem da currier, il profil dals cunts dat ina impressiun dals trajects favuraivels da la ruta, en il Grischun, sco er da las parts charas, en la Lombardia, cun ses auts dazis e las autas taxas. Remartgabels èn ils cunts pli auts dal viadi a Milaun pervia dals gronds dazis d'import da la Lombardia ed ils pitschens dazis d'export.

41.02 Sistems da currier en il Grischun il 18. tsch.

Ils differents sistems da currier, attestads almain per part, en il Grischun ed en las terras subditas en il decurs dal 18. tsch. Il grad d'organisaziun da questas rutas sa differenziava fermamain. Las cumprovas èn dentant fitg stgarsas. Als lieus, nua ch'ìl currier Lindau–Milaun passava, mussan ils paliets vers dretga ses arriv resp. sia pernottaziun sin la via a Milaun, quels vers sanestra il return a Lindau.

- currier da Lindau–Milaun
- currier da Cuira–Turitg
- Cuira–Mustér
- Cuira–Glion
- Cuira–Bellinzona
- Cuira–Engiadina–Venezia
- Cuira–San Murezzan
- Chiavenna–Nauders
- Chiavenna–Bormio

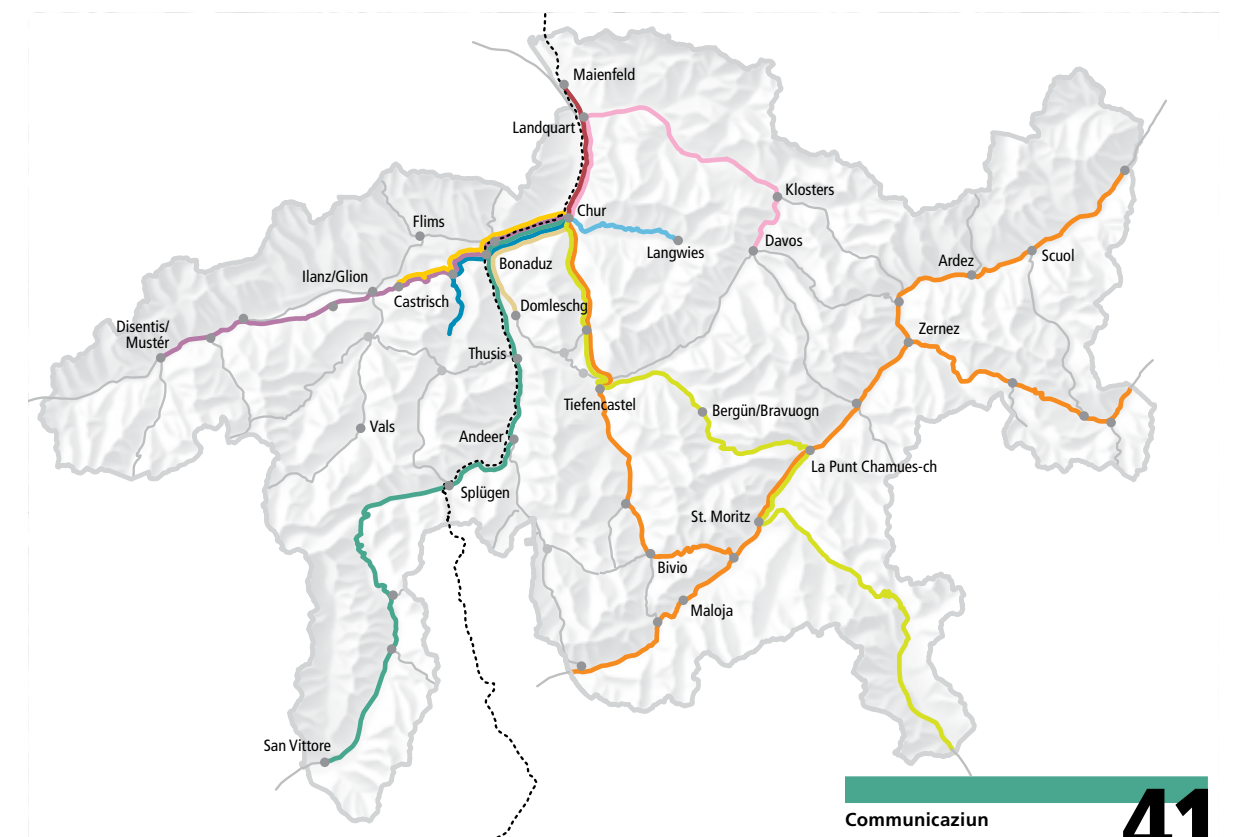
41.03 Rutas da posta en il Grischun, 1804–1848

La ruta Lindau–Milaun era er il 19. tsch. in'axa postala impurtanta dal Grischun. A partir dal 1826 è la ruta da currier Lindau–Milaun vegnida remplazzada tras ina lingia da posta statala. Il transport durava mo pli 4 empè da 6 dis. Durant l'emprima mesadad dal tschientaner è il dumber da rutas da posta sco er lur grad d'instituzionalisaziun s'augmentà plaunsieu, ma continuadamain.

Rutas da posta enturn 1847/48

- ruta tudestga
- ruta taliana
- ruta engiadinaisa
- ruta sursilvana
- ruta dal Partenz
- ruta da la Tumleatga
- ruta dal Scanvetg
- ruta da l'Alvra
- ruta da la Mantogna
- ruta da Valendaun

--- a partir da 1826 ruta da posta Lai da Constanza–Milaun

41 Sunter il transferiment da la posta chantunala a la Confederaziun, han ins avert – ultra dals stgars 80 uffizis postals existents – 168 novs entaifer mo i onn. Sper spediziuns da posta e da daners furnivan quels en quasi mintga fracziun er auters servetschs, sco servetschs cunter rembursement e d'abunaments da gasetta. Savens eran els collocads en butiettas u en albierts. Gia a partir dal 1850 han ins puspè serrà emprims uffizis postals. Quest process è s'accelerà a partir dals onns 2000. Sco gia dal temp inicial vegnan uffizis postals puspè integrads dapi 2007 en butias dal vitg. 41.04

Il telegraf sco emprim med da comunicaziun electric ha revoluziunà ils temps da transmissiun da novitads. L'installaziun d'ina rait svizra da telegraf e la colliaziun da quella cun ils pajais vischins è stada ina da las emprimas incumbensas dal stadi federal svizzer. Ina da las emprimas lingias è stada la colliaziun da Cuira sur il San Bernardino fin a Bellinzona cun ils biros da telegraf a Cuira ed a Spleia, averta il december 1852. Il terz biro en il Grischun è vegnì avert l'onn suandant a Samedan, al lieu da domicil dal cusseglier naziunal Andreas Rudolf von Planta, promotur dal turissem en l'Engiadin'Ota. Circa 10 onns avant la construcziun da la via da charrar nuninterrutta sur il Pass dal Bernina, è vegnida installada ina lingia da telegraf – il segn per in'emprima midada da las medias.⁷ 41.05

1878, 2 onns suenter ch'il telefon da Graham Bell è vegnì patentà en ils Stadis Unids, ha il telegrafist da Clastra rapportà, ch'in giast da cura haja dumandà la permissiun per installar dus telefons en la lingia federala da telegraf e per empruvar, sch'i saja pussaivel da telefonar tranter Clastra e Tavau.⁸ Pir circa 10 onns suenter quest experiment è s'establida in'emprima rait locala a San Murezzan, quai sin iniziativa dals hoteliers. In onn pli tard, il 1890, ha la citad da Cuira mess en funcziun sia rait da telefon, sin iniziativa da Florian Gengel, il redactor dal «Der freie Rhätier». 1891 è suandada la rait a Tavau. Anc il medem onn è la rait locala da Cuira vegnida colliada sur Bad Ragaz cun quella da Turitg. 1893 ha er San Murezzan profità da la colliaziun interurbana.⁹ 41.06
Ils emprims sistems da telefon eran sensibels per disturbis e las lingias al liber pativan cunzunt l'enviern. Plinavant stuevan ils discurs vegnir colliads a maun sur pliras centralas. En blers lieus pli pitschens era il

servetsch da telefon sco er gia il servetsch da telegraf integrà en l'uffizi postal. Entant che las dunnas prestavan var in terz dal servetsch da posta e telegraf, eran las centralas da telefon cumplainamain en mauns da dunnas.¹⁰ 41.10 Per radiotelefon pudev'ins recepir ils programs da radio naziunals senza disturbis fin en las valladas alpinas las pli stretgas. Occurrenzas grondas, sco ils gieus olimpics 1948 a San Murezzan cun milis giasts e glied da la pressa, surchargiavan l'infrastructura existenta ed han purtà innovaziuns tecnologicas. Circa 30 onns hai durà, fin che la rait da telefon en Svizra è stada automatisada. L'onn 1959 è vegnida serrada a Scuol l'ultima centrala da telefon manuala.¹¹

La digitalisaziun da la telecomunicaziun ha cumenzà ils onns 1970 ed ha danovamain transformà la situaziun da comunicaziun a partir dals onns 1980. L'onn 1989 han ins installà a Trin l'emprima centrala da telecomunicaziun digitala dal Grischun e la firma CEDES a Landquart è sa colliada cun la Swiss Net. Per l'emprima giada è stà pussaivel da transmitter datas, maletgs e tuns.¹² Pir cura ch'il monopol dals apparats finals è vegnì abolì il 1992, la telecom PTT è vegnida privatisada il 1997 e la rait da Natel D ha survegnì il standard GSM, ha la comunicaziun mobila piglià schlantsch. Grazia a l'introducziun dal standard 3G èn ils telefons mobils daventads cumpatibels per l'internet, uschia che tut ils secturs da la vita èn vegnids digitalisads.¹³ 41.07

1 Schnyder 1973, p. 90.
2 Helbok 1937; Heilmann/Dobras 1989; Bilfinger 2022/2025.
3 Gartmann 1985.
4 Lenggenhager 1911, p. 132, p. 142–143.
5 Wyss 1987, p. 169.
6 Lenggenhager 1911, p. 290–291; Gartmann 1985.
7 Giacometti 2006; Badraun 1950, p. 367.
8 Hundert Jahre 1959, p. 63s.
9 Hermann 1998, p. 129s.; 50 Jahre 1942, p. 1–2.
10 Jecklin 2006.
11 Badraun 1960, p. 20.
12 Hermann 2001, p. 141–144.
13 <https://www.swisscom.ch/de/about/unternehmen/geschichte.html/>.

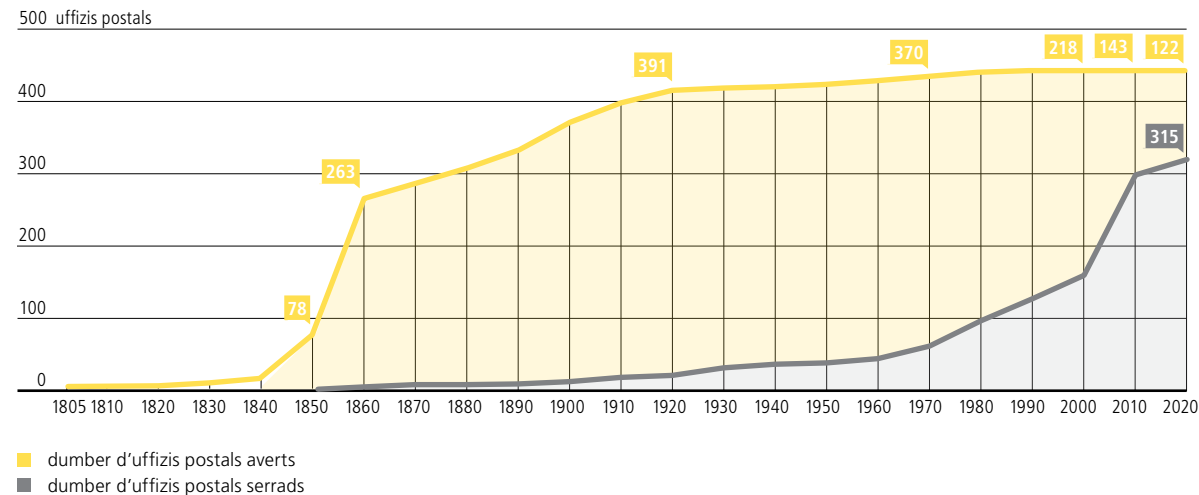

41.10
Emploiadas ed emploiads ed uffants en l'uffizi da telegraf e centrala da telefon a San Murezzan, enturn il 1900.

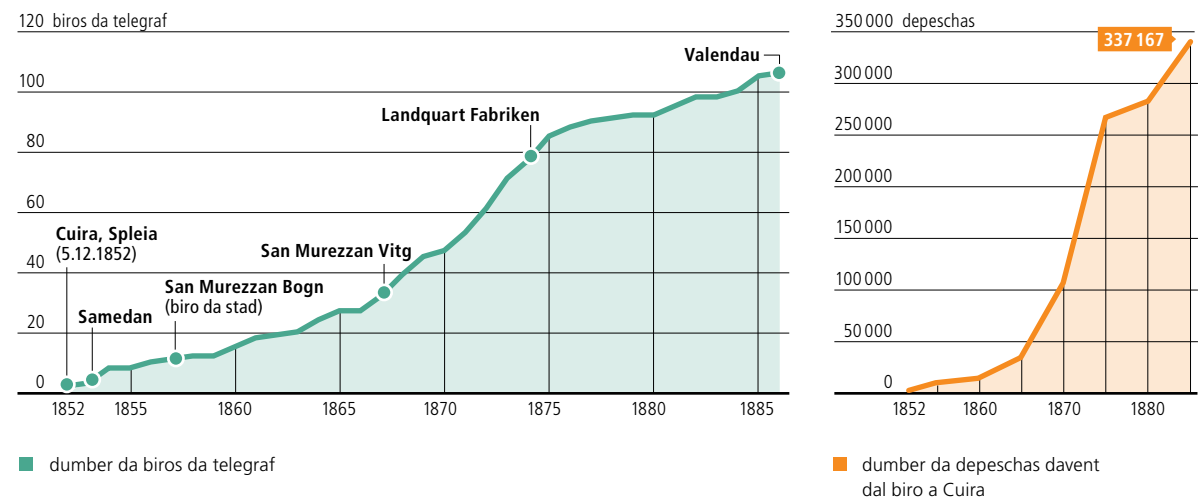

41.11
Cabels da telefon han remplazzà las lingias en il liber suttapostas a disturbis. Lavurers mettan il cabel da telefon Cuira–Arosa, 1946.

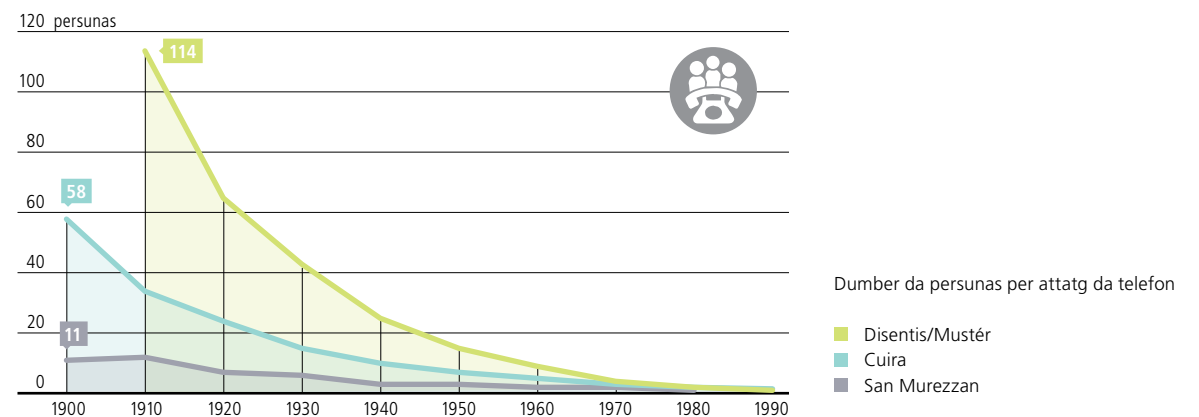
41.04
Rait d'uffizis postals en il Grischun, 1800–2020
La rait d'uffizis postals en il Grischun è svelt daventada pli spessa suenter che la Confederaziun ha suriglià la posta: 1850 èn vegnids averts 168 novs uffizis postals. Bainbaud avevan quasi tut las fracziuns, ils lieus turistics u ils plazals da las ovras electricas in uffizi postal per part temporar. Durant l'entira perioda èn er puspè vegnids serrads uffizis postals, pli savens a partir dals onns 1970 e rasantamain a partir dal 1990. L'onn da record 1920 eran averts 391 uffizis postals.

41.05
Biros da telegraf en il Grischun, 1852–1886
Il december 1852 han ins mess en funcziun la rait svizra da telegraf, ch'era reglada da bel principi sin plaun federal e ch'era colliada cun ils pajais vischins. In grond interess per la colliaziun cun questa rait internaziunala avevan las chasas commercialas ed ils lieus turistics en svilup. Fin 1886 eran colliads en il Grischun 106 lieus cun la rait da telegraf. Il dumber da depeschas spedisas en il biro da telegraf a Cuira è stà il 1855 44 giadas pli aut che 1885.

41.06
Persunas per attatg da telefon, 1910–1990
Entant ch'i deva a San Murezzan, cun ses svilup turistic rasant, 1910 in attatg da telefon per 12 abitants ed abitants, stuevan a Cuira bunamain trais giadas uschè bieras persunas parter in attatg, a Mustér, che aveva pir dapi 1908 ina colliaziun da telefon, schizunt 114 persunas. A partir dals onns 1970 aveva bunamain mintga chasada almain in attatg da telefon.

41.07
Telefonia mobila en il Grischun, 1993–2020
Las midadas medialas vers la digitalisaziun da tut ils secturs da la vita ha cumenzà 1993, cura che las emprimas 6 antenas per telefonia mobila èn idas en funcziun. L'onn 2020 devi 262 antenas per telefonia mobila dal standard 3G e 4G en il Grischun, las quas han garantì ina rait quasi nuninterrutta sin tut il territorì chantunal.

